

Rafał Szubert¹, Tomasz Siwiński²

¹ Akademia Wychowania Fizycznego we Wrocławiu

² Nowy Tomyśl

ZARYS DZIEJÓW PIŁKI NOŻNEJ W LUDOWYCH ZESPOŁACH SPORTOWYCH DZIAŁAJĄCYCH W GRANICACH ADMINISTRACYJNYCH POWIATU NOWOTOMYSKIEGO W LATACH 1946–2018

Cel badań. Celem badań było przedstawienie rozwoju oraz największych osiągnięć sportowych klubów piłkarskich działających w granicach administracyjnych powiatu nowotomyskiego w latach 1946–2018. **Materiał i metody.** Podstawową metodą badawczą była analiza źródeł historycznych. Ponadto posłużono się metodą indukcyjną, dedukcyjną, statystyczną i komparatystyczną. **Wyniki.** Po II wojnie światowej na terenie powiatu nowotomyskiego koła Ludowych Zespołów Sportowych działały prawie w każdej wsi, a wiodącą dyscypliną w ich działalności była piłka nożna. Rozwój tej dyscypliny sportu przebiegał podobnie jak w innych tego typu regionach. Początkowo drużyny działały nieformalnie, rozgrywając mecze towarzyskie. Z biegiem czasu zaczęły brać udział w organizowanych w okolicy turniejach, później zgłaszały się do klasy „W” prowadzonej przez Radę Powiatową Zrzeszenia LZS, by po nabraniu doświadczenia organizacyjnego przystąpić do rozgrywek związkowych w Okręgowym Związku Piłki Nożnej. Nie wszystkim drużynom udawało się utrzymać poziom ligowy i po kilku sezonach wycofywano je z rozgrywek. Najczęstszym powodem były kłopoty finansowe oraz organizacyjne. **Wnioski.** Drużyny piłkarskie reprezentujące Z LZS z powiatu nowotomyskiego nie osiągały spektakularnych sukcesów. Szczytem ich możliwości był udział w rozgrywkach ligowych na czwartym poziomie. Kilku piłkarzom udało się jednak spełnić sportowe marzenia i zagrać w najwyższych klasach rozgrywkowych. Świadczy to o tym, że również na ziemi nowotomyskiej nie brakowało piłkarskich talentów na skalę ogólnopolską. **Słowa kluczowe:** wieś, piłka nożna, LZS

WPROWADZENIE

Po II wojnie światowej piłka nożna należała do najpopularniejszych dyscyplin sportowych w środowisku wiejskim powiatu nowotomyskiego. Obok piłki siatkowej właśnie w futbol najchętniej grała ówczesna młodzież wiejska. Pod koniec lat 40. XX w. w Ludowych Zespołach Sportowych (LZS), tworzonych prawie w każdej wsi, pierwsze drużyny sportowe zrzeszały najczęściej siatkarzy lub piłkarzy.

Praca wpłynęła do Redakcji: 16.04.2019

Zaakceptowano do druku: 22.05.2019

Adres do korespondencji: Rafał Szubert, Zakład Filozofii Wychowania Fizycznego i Zdrowotnego, Katedra Pedagogiki Kultury Fizycznej, Akademia Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, ul. Witelona 25, 51-617 Wrocław, e-mail: rafal.szubert@awf.wroc.pl

Jak cytować:

Szubert, R., Siwiński, T. (2019). Zarys dziejów piłki nożnej w Ludowych Zespołach Sportowych działających w granicach administracyjnych powiatu nowotomyskiego w latach 1946–2018. *Rozprawy Naukowe AWF we Wrocławiu*, 65, 35–48.

Historycznie powiat nowotomyski, z różnymi zmianami, funkcjonował od 1848 r. W 1932 r. w wyniku reformy administracyjnej do istniejącego już powiatu nowotomyskiego włączono zlikwidowany powiat grodziski, tworząc tym samym jeden z największych powiatów w województwie poznańskim: 6 miast, 9 gmin wiejskich i 117 gromad¹. W latach 1945–1975 powiat nowotomyski był w tych samych granicach, które utworzono na podstawie Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 stycznia 1932 r. w sprawie zniesienia oraz zmiany granic niektórych powiatów na obszarze województwa poznańskiego (Dz.U. z 1932 r. nr 6 poz. 35). W latach 1955–1960 istniało 55 gromadzkich rad narodowych, później 36, a następnie liczba ta została jeszcze zmniejszona przez połączenie niektórych z nich w jedną gromadę. Do roku 1975, czyli do reformy administracyjnej, powiat składał się z 6 gmin miejskich (Buk, Grodzisk, Lwówek, Nowy Tomyśl, Opalenica, Zbąszyń) oraz z 3 gmin wiejskich (Granowo, Kuślin, Miedzichowo)². Po 1975 r. gminy pozostające w obrębie powiatu nowotomyskiego znalazły się w granicach trzech województw: gorzowskiego (gmina Miedzichowo), zielonogórskiego (gmina Zbąszyń) i poznańskiego (pozostałe). Reforma administracyjna z 1999 r., przywracająca trójstopniową strukturę podziału Polski, podzieliła powiat nowotomyski na 6 gmin: Kuślin, Lwówek, Miedzichowo, Nowy Tomyśl, Opalenica i Zbąszyń. Wydzielono osobny powiat grodziski, a gminę Buk przydzielono administracyjnie do powiatu poznańskiego.

W powiecie nowotomyskim sport rozwijał się w różnych dyscyplinach. Zawodnicy osiągnęli sukcesy na zawodach ogólnopolskich oraz międzynarodowych. Z ziemią nowotomyską związało swoje kariery 13 olimpijczyków, przedstawicieli wioślarstwa, jeździectwa, hokeja na trawie, podnoszenia ciężarów, piłki koszykowej oraz piłki nożnej.

CEL BADAŃ

Dzieje piłki nożnej w powiecie nowotomyskim nie zostały dotąd szerzej opisane. Wzmianki na ten temat można znaleźć w publikacjach Siwińskiego³, Szuberta⁴, częściowo w pracy Hojana⁵ oraz w monumentalnym opracowaniu Owsiańskiego i Siwińskiego⁶.

Celem badań było przedstawienie rozwoju oraz największych osiągnięć sportowych klubów piłkarskich działających w środowisku wiejskim oraz miejskich LZS w granicach administracyjnych powiatu nowotomyskiego w latach 1946–2018.

¹ P. Anders, *Przewodnik po powiecie nowotomyskim*, Nowy Tomyśl 2014, s. 5–6.

² <http://www.powiatnowotomyski.pl/PL/772/Historia/> [data dostępu: 27.03.2019].

³ T. Siwiński, *Działalność Ludowych Zespołów Sportowych w granicach administracyjnych powiatu nowotomyskiego w latach 1946–2017*. Nowy Tomyśl 2018; *Dzieje Ludowego Klubu Sportowego „Borusja” Boruja Kościelna*, Nowy Tomyśl 2014.

⁴ R. Szubert, *Działalność Ludowych Zespołów Sportowych w Wielkopolsce w latach 1946–2016*, Poznań 2016.

⁵ A. Hojan, *Klub Sportowy „Dyskobolia” Grodzisk Wielkopolski*, Poznań 1997.

⁶ J. Owsiański, T. Siwiński, *Historia futbolu wielkopolskiego*, Poznań 2013.

METODY I PYTANIA BADACZE

Podstawową metodą badawczą była analiza źródeł historycznych. Ponadto posłużono się metodą indukcyjną, dedukcyjną, statystyczną i komparatystyczną. Postawiono następujące pytania badawcze:

1. Jakie czynniki wpływały na rozwój sekcji piłki nożnej w LZS powiatu nowotomyskiego.
2. Jakie sukcesy odnosiły nowotomyskie koła LZS w piłce nożnej?

WYNIKI

Do stycznia 1919 r. ziemie tworzące obecny powiat nowotomyski znajdowały się na terenie Rzeszy Niemieckiej. Dopiero po zwycięskim powstaniu wielkopolskim weszły w granice niepodległej Polski. Choć na zachodnich terenach powiatu nadal przeważała ludność niemiecka, na ziemi nowotomyskiej zaczęły się pojawiać polskie organizacje. Jednymi z pierwszych były polskie kluby sportowe, których działalność w większości rozpoczynała się od zamiłowania ich członków do piłki nożnej. Najważniejszymi polskimi organizacjami sportowymi w tamtym czasie były: Klub Sportowy (KS) „Patria” Buk (powstały 23 marca 1922 r.⁷), KS „Dyskobolia” Grodzisk Wielkopolski (20 kwietnia 1922 r.⁸), KS „Huragan” (od 1932 r. „Polonia”) Nowy Tomyśl (12 września 1922 r.⁹), KS „Korona” Bukowiec (1923¹⁰), KS „Obra” Zbąszyń (18 kwietnia 1924 r.¹¹) i KS „Promień” Opalenica (27 kwietnia 1924 r.¹²). W powiecie grodziskim, który w 1932 r. został włączony do powiatu nowotomyskiego, kluby piłkarskie, takie jak „Celeritas”, „Florencja” czy „Kolumbia”¹³ funkcjonowały już przed rokiem 1919.

W okresie międzywojennym piłka nożna na terenie powiatu nowotomyskiego rozwijała się harmonijnie, a istniejące tu kluby brały udział w oficjalnych rozgrywkach prowadzonych przez Okręgowy Związek Piłki Nożnej (OZPN) w Poznaniu. Najlepsze kluby zanotowały awans do klasy „B” i zapraszały do rywalizacji wyżej notowane kluby poznańskie (m.in. „Wartę” Poznań) oraz kluby niemieckie. Rozwijała się infrastruktura sportowa. Powstawały ogrodzone obiekty – szczególnie urodziwy był stadion i kryta trybuna w Grodzisku Wielkopolskim¹⁴.

Działania wojenne w latach 1939–1945 zahamowały harmonijny rozwój sportu na terenie powiatu nowotomyskiego. W tym czasie śmierć poniosło wiele osób związanych z piłką nożną, m.in. Stanisław Kroma, Zygmunt Fabrowski, Stanisław Pakuła, Teodor

⁷ Z. Duda, *Zarys dziejów Klubu Sportowego „Promień” w Opalenicy 1924–1993*, ABOS, Opalenica 1994, s. 4.

⁸ A. Hojan, *op. cit.*, s. 60.

⁹ *Kronika KS „Polonia” Nowy Tomyśl* [zbiory prywatne autorów].

¹⁰ Referat Czesława Duszyńskiego „Historia 60 letniej działalności LKS „Korona” w Bukowcu” z dnia 25.06.1983 roku.

¹¹ Z. Duda, *op. cit.*, s. 4.

¹² M. Frasz, J. Jańczak, *Zarys historii Klubu Sportowego „Obra” Zbąszyń*, Szkice Zbąszyńskie, styczeń 2008.

¹³ J. Owsiański, *Rozgrywki piłkarskie w Wielkopolsce do roku 1919*, NADA, Mielec 2016, s. 222.

¹⁴ Stadjon. Jednodniówka na otwarcie Wielkopolskiego Stadjonu w Grodzisku, Starostwo Powiatowe w Grodzisku Wielkopolskim, Grodzisk Wlkp. 1926, b.n.s.

Grześkowiak, Kazimierz Rulewicz, Włodzimierz Rulewicz („Polonia” Nowy Tomyśl)¹⁵, Michał Dziecioł, Ludwik Przybylski, Tadeusz Piątkowski i Stanisław Szaj („Korona” Bukowiec)¹⁶, Ignacy Rzepa, Józef Piter, Roman Klemke, Władysław Kaźmierczak, Jan Zawieja („Obra” Zbąszyń)¹⁷, Stanisław Zdzisław Kozłowski¹⁸, Maksymilian Niewiadomski, Bronisław Kołodziejczak („Dyskobolia” Grodzisk Wlkp.)¹⁹. Zdevastowana została infrastruktura sportowa, a majątki klubowe rozkradziono²⁰. Podczas okupacji, mimo iż Polacy mieli całkowity zakaz uprawiania sportu, w Bukowcu i w Nowym Tomyślu odbywały się konspiracyjne mecze w piłkę nożną. Rozgrywano je na okolicznych polach i w lasach na polanach²¹.

Po zakończeniu działań wojennych w 1945 r. sport niemal natychmiast stał się ważnym elementem codziennego życia, szczególnie w miastach. Reaktywowano przedwojenne kluby sportowe. Powstawały też nowe, takie jak „Zryw” Nowy Tomyśl²² czy „Pogoń” Lwówek²³.

W tym czasie zaczęto tworzyć drużyny piłki nożnej również na wsiach. W 1945 r. reaktywowano KS „Korona” w Bukowcu. Jednym z jego pierwszych piłkarzy był Czesław Duszyński, późniejszy prezes klubu i popularyzator łucznictwa²⁴. Powstały drużyny piłkarskie w Przyprostyni oraz Michorzewie, gdzie działalność LZS wspierana była przez Państwowe Gospodarstwo Rolne (PGR)²⁵. Działalność zespołów piłkarskich w środowisku wiejskim była jednak dużo trudniejsza niż w mieście. Większy działacze sportowi nie mieli należytego wsparcia merytorycznego, brakowało sprzętu sportowego, a nawet oficjalnego miejsca do organizowania meczów. Grano zatem na łąkach, a lokalizacja prowizorycznych boisk była często zmieniana. Sytuacja uległa zmianie w 1946 r. Wówczas to rozpoczął się proces popularyzacji i upowszechniania kultury fizycznej w środowisku wiejskim. Organami odpowiedzialnymi za jego prawidłowy przebieg były w latach 1946–1949 powiatowe urzędy wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego²⁶;

¹⁵ T. Siwiński, *Klub Sportowy Polonia Nowy Tomyśl. Zarys dziejów na jubileusz 95. rocznicy powstania klubu (1922–2017)*, Beyga, Nowy Tomyśl 2017, s. 6.

¹⁶ T. Siwiński, „Korona” Bukowiec – klub sportowy z 95-letnią historią, „Przegląd Nowotomyski”, 2018, nr 4(48), s. 55.

¹⁷ M. Frasz, J. Jańczak, *op. cit.*

¹⁸ S. Tuliński, *Synowie Grodziska Wielkopolskiego, Granowa, Kamieńca, Rakoniewic, Wielichowa w dotach śmierci Katynia, Charkowa, Miednoje, Prodrak*, Poznań 2011, s. 44–45.

¹⁹ A. Hojan, *op. cit.*, s. 104–105.

²⁰ Por. Z. Grot, J. Gaj, *Zarys dziejów kultury fizycznej w Wielkopolsce*, Warszawa–Poznań 1973, s. 292–294.

²¹ *Kronika KS „Polonia” Nowy Tomyśl; Kronika LKS „Korona” Bukowiec*. Por. R. Wryk, *Sport i wojna. Losy polskich olimpijczyków w latach drugiej wojny światowej*, Poznań 2016; Praca zbiorowa, *60-lecie piłkarstwa wielkopolskiego*, Poznań 1969, s. 38–50; Z. Kubiak, M. Lubawieński, *65 lat Poznańskiego Okręgowego Związku Piłki Nożnej 1921–1986*, Poznań 1986, s. 57–66; B. Woltmann (red.), *Piłka nożna w Wielkopolsce 1921–2001*, Poznań 2001, s. 104–108.

²² *Kronika KS „Polonia” Nowy Tomyśl*.

²³ T. Siwiński, *Działalność Ludowych Zespołów Sportowych...*, s. 127.

²⁴ M. Głuszek, J. Wesołowski, *Ludowe Zespoły Sportowe w Wielkopolsce 1946–2006*, Poznań 2007, s. 31.

²⁵ AP Poznań, sygn. 1071/1015, Protokół nr IV/55IV Zwyczajnej Sesji Wojewódzkiej Rady Narodowej w Poznaniu z dnia 18.06.1955 r.

²⁶ R. Szubert, *Kultura fizyczna w przemianach wsi polskiej w latach 1944–1956*, Wrocław 2010, s. 42–45.

w maju 1949 r. ich miejsce zajęły powiatowe inspektoraty kultury fizycznej, które w pierwszej połowie 1950 r. zmieniły nazwę na powiatowe komitety kultury fizycznej²⁷. Ówczesna władza starała się upowszechniać kulturę fizyczną wśród młodzieży szkolnej ze środowiska wiejskiego, w związku z czym zaczęto szkolić nauczycieli w zakresie wychowania fizycznego. W roku 1949 Kuratorium Okręgu Szkolnego Poznańskiego zorganizowało kursy doszkoleniowe z wychowania fizycznego dla nauczycieli szkół podstawowych w Wolsztynie, Kościanie, Jarocinie, Poznaniu i Nowym Tomysłu²⁸.

Kontrolę nad rozwojem sportu na wsi w pierwszych latach po II wojnie światowej sprawował Związek Samopomocy Chłopskiej (ZSCh) będący organizacją zawodowo-rolniczą. 12 marca 1946 r. podczas swojego drugiego ogólnopolskiego zjazdu ZSCh podjęła uchwałę wzywającą wszystkie organizacje, instytucje oraz spółdzielnie działające na terenie wsi do popularyzacji kultury fizycznej w zakresie działalności szkoleniowej oraz organizacyjnej. Uchwała ta dała początek Ludowym Zespołom Sportowym²⁹. Powołanie LZS doprowadziło do szybkiego rozwoju sportu na wsi, również na ziemi nowotomyskiej.

20 czerwca 1946 r. Wojewódzki Związek Samopomocy Chłopskiej w Poznaniu dokonał rejestracji kół LZS na terenie województwa poznańskiego. Na oficjalnej liście znalazło się 29 kół. Żadne z nich nie pochodziło z powiatu nowotomyskiego³⁰, ale trzy lata później było ich tam już 13. Największą rolę w zakładaniu LZS w powiecie nowotomyskim w latach 1949–1952 odegrały Związek Młodzieży Polskiej (ZMP) i Powszechna Organizacja „Służba Polsce”³¹.

W 1952 r. Uchwałą Głównego Komitetu Kultury Fizycznej z dnia 19 kwietnia 1952 r. o powołaniu Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe (Drażdżewski, 1967, s. 40) w Warszawie zostało powołane ogólnopolskie Zrzeszenie Ludowe Zespoły Sportowe (Z LZS). W tym samym roku Rada Powiatowa Zrzeszenia LZS (RP Z LZS) zaczęła formalnie działać w powiecie nowotomyskim. Funkcję pierwszego przewodniczącego RP Z LZS w Nowym Tomysłu (w latach 1952–1956) pełnił Zbigniew Pieniężny, a po nim kolejno Czesław Duszyński (1957–1962), Jan Przybylski (1962–1966) i ponownie Czesław Duszyński (1966–1975)³².

W powiecie nowotomyskim w roku 1952 zarejestrowano 35 kół LZS, a w roku 1955 już 64³³, czyli prawie dwukrotnie więcej. W niemal wszystkich wiejskich kołach sportowych uprawiano piłkę nożną, co świadczy o popularności tej dyscypliny w powiecie. Oprócz nowo powstałych kół do Z LZS wstąpiły kluby już istniejące, takie jak „Korona” Bukowiec, która została pierwszym ludowym klubem sportowym (LKS) na terenie powiatu³⁴.

Od początku działalności Z LZS w powiecie nowotomyskim wiejskie koła sportowe rywalizowały ze sobą w turniejach piłkarskich. Pod koniec lat 50. XX w. dużym powo-

²⁷ Informacja kronikarska w zakresie działalności kultury fizycznej, sportu i turystyki w powiecie nowotomyskim /na XXX-lecie PRL/, Nowy Tomyśl 1974.

²⁸ AP Poznań, sygn. 472/89, Kuratorium Okręgu Szkolnego Poznańskiego, Sprawozdanie z działalności urzędu za IV kwartał 1949 r., Poznań, 18 stycznia 1950 r., s. 192.

²⁹ R. Szubert, *Działalność Ludowych Zespołów Sportowych...*, s. 21–22.

³⁰ *Ibidem*, s. 22–23.

³¹ L. Olczak, *Działalność klubów i kół sportowych powiatu nowotomyskiego w latach 1945–1956*, praca magisterska, Poznań 1974.

³² T. Siwiński, *Działalność Ludowych Zespołów Sportowych...*, s. 14–15.

³³ *Ibidem*, s. 15.

³⁴ T. Siwiński, „Korona” Bukowiec..., s. 55.

dzeniem cieszył się turniej o Puchar RP Z LZS w Nowym Tomyślu, którego finał odbywał się w Bukowcu. Z roku na rok do rozgrywek przystępowało coraz więcej drużyn, co zaowocowało powołaniem klasy „W” („Wiejskiej”). Za organizację tych rozgrywek odpowiedzialna była RP Z LZS w Nowym Tomyślu. Rozgrywki były tak bardzo rozpowszechnione, że postanowiono stworzyć dwie grupy z terytorialnym podziałem drużyn. Na przełomie lat 60. i 70. XX w. popularność rozgrywek jeszcze bardziej wzrosła. Rywalizowało w nich ponad 30 drużyn podzielonych na trzy grupy. Organizowano mecze bądź turniej finałowy z udziałem zwycięzców grup, podczas których wyłaniano mistrza klasy „W”. Wśród zwycięskich zespołów znalazły się m.in. formacje z Niepruszewa, Słocina, Wąsowa czy Wytomyśla. Całość rozgrywek nadzorowała RP Z LZS w Nowym Tomyślu. Protokoły z przebiegu spotkań zamieszczano na oficjalnych drukach OZPN w Poznaniu, a mecze były prowadzone zazwyczaj przez sędziów piłkarskich zrzeszonych w tej organizacji.

W związku z dużą liczbą adeptów piłki nożnej w poszczególnych miejscowościach niektóre LZS zgłaszały do rozgrywek klasy „W” po dwie drużyny. Zdarzało się, że grały w niej rezerwy pierwszych drużyn, które były zgłoszone do oficjalnych meczów prowadzonych przez OZPN w Poznaniu.

W 1975 r. w wyniku reformy administracyjnej zlikwidowano powiaty. Na terenie byłego powiatu nowotomyskiego utworzono 9 gmin, w których ogniwa LZS skupione były w gminnych zrzeszeniach LZS. Każde koło LZS oparte było na działalności społecznej wielu osób. Często byli to działacze, którzy swoje funkcje sprawowali po kilkanaście, a w wielu przypadkach nawet po kilkadziesiąt lat.

W powiecie nowotomyskim w ciągu siedmiu dziesięcioleci powstało kilkadziesiąt obiektów do gry w piłkę nożną. Najwięcej boisk utworzono w latach 1955–1975, gdy liczba kół LZS była największa. Duży wpływ na budowę obiektów sportowych miał projekt zainicjowany przez RG Z LZS oraz redakcję czasopisma „Gromada – Rolnik Polski”. Akcja miała charakter współzawodnictwa polegającego na społecznym budownictwie sportowym i nosiła nazwę „Boisko w każdej wsi”³⁵.

W drugiej połowie lat 70. XX w. gminne zrzeszenia LZS nadal organizowały gminną ligę „W”, która najdłużej funkcjonowała w gminach Nowy Tomyśl i Lwówek. W latach 80. systematyczne rozgrywki zostały zastąpione coroczną rywalizacją z okazji świąt państwowych lub rocznic ważnych wydarzeń. Organizowano więc turnieje z okazji Święta Pracy, Święta Odrodzenia (22 lipca), Dnia Zwycięstwa, o Puchar Wiosny (wspólnie z Bankiem Spółdzielczym), o Puchar Jesieni oraz o Puchar Naczelnika Gmin. W latach 90. XX w. zapoczątkowano rozgrywki o Puchar Burmistrza.

W celu popularyzacji piłki nożnej koła LZS urządzały festyny i imprezy sportowe dla lokalnej społeczności. Tworzyły również zespoły młodzieżowe, a także zgłaszały drużyny dziecięce do ogólnopolskich rozgrywek pod nazwą „Piłkarska kadra czeka”. Kluby organizowały też sporadycznie spektakularne wydarzenia. Dzięki temu wiejskie zespoły sportowe miały okazję zmierzyć się z czołowymi drużynami pierwszoligowymi: KS „Skra” Dakowy Suche z KS „Ruch” Chorzów³⁶, a LZS „Budowlani” Nowy Tomyśl

³⁵ S. Drądzewski, *Ludowe Zespoły Sportowe. Zarys dziejów 1946–1964*, Warszawa 1967, s. 61. Por. *idem*, *Ludowe Zespoły Sportowe. Powstanie i działalność*, Warszawa 1974, s. 46–47. Por. *idem*, *Upowszechnianie kultury fizycznej wśród młodzieży i dorosłych mieszkańców wsi w latach 1944–1972*, Warszawa 1978, s. 50.

³⁶ T. Siwiński, *Działalność Ludowych Zespołów Sportowych...*, s. 73.

LZS „Budowlani” Nowy Tomyśl przed meczem z ówczesnym mistrzem Polski „Lechem” Poznań (Stadion Nowotomyskiego Ośrodka Sportu i Rekreacji, 16.08.1990).
Stoją od lewej: Ireneusz Czapracki, Roman Kupś, Janusz Doliwa, Lech Oźga, Mirosław Połomka, Sławomir Chwirot, Marian Miałkas, Ryszard Kliszewski, sędziowie Jacek Kłodziński, Bogdan Bernaciak, Roman Stelmazyk oraz piłkarz „Lecha” Czesław Jakołcewicz, Ryszard Jankowski, Michał Gębura, Paweł Wojtala, Tomasz Kurek, Mirosław Trzeciak, Marek Rzepka
Zdjęcie udostępnił Henryk Królik

z KKS „Lech” Poznań³⁷ (ówczesnym mistrzem Polski). Z kolei LKS „Korona” Bukowiec nawiązywała stałe kontakty z zespołami z Niemieckiej Republiki Demokratycznej. Były one podtrzymywane także po zjednoczeniu Niemiec³⁸.

Do 1989 r. funkcjonowanie kół LZS oparte było głównie na samofinansowaniu poprzez organizowanie imprez sportowych i rozrywkowych. Sprzęt sportowy, taki jak piłki, siatki na bramki, a także stroje do gry, koła otrzymywały od powiatowych, a później gminnych rad Z LZS. Niektóre miały swojego patrona, którym były najczęściej zakłady pracy funkcjonujący w danej miejscowości, tj. PGR, spółdzielnie kółek rolniczych, czy szkoły rolnicze.

Od 1989 r. LZS chętnie korzystały z szansy, jaką dała im ustawa z 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach³⁹. Koła sportowe mogły uzyskać osobowość prawną, tym samym stwarzając sobie możliwość pozyskiwania dotacji na działalność statutową.

1 stycznia 1999 r. przywrócono powiat nowotomyski i rozpoczął się proces przekształcania kół LZS w stowarzyszenia sportowe. W okresie od 1999 do 2018 r. na ziemi nowotomyskiej funkcjonowały dwa stowarzyszenia skupiające wiejskie organizacje sportowe. Były to Powiatowe Zrzeszenie Ludowych Zespołów Sportowych w Nowym Tomyślu i od 2016 r. Nowotomyskie Powiatowe Zrzeszenie Ludowe Zespoły Sportowe⁴⁰.

Największy prestiż miały rozgrywki prowadzone przez OZPN w Poznaniu i Zielonej Górze (kluby z gminy Zbąszyń) oraz przez Wielkopolski Związek Piłki Nożnej (WZPN). Udział w nich był głównym celem działalności wielu LZS. Większości ogniw nie było jednak stać na to, aby się zgłosić do nich i regularnie w nich uczestniczyć⁴¹. Zdarzały się jednak wyjątki. W latach 80. XX w. w gminie Lwówek udział w rozgrywkach związkowych najlepszego gminnego klubu wiejskiego finansowało Gminne Zrzeszenia LZS.

³⁷ *Idibem*, s. 260.

³⁸ *Ibidem*, s. 148.

³⁹ *Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach*, Dz.U. 1989 nr 20 poz. 104.

⁴⁰ T. Siwiński, *Działalność Ludowych Zespołów Sportowych...*, s. 51.

⁴¹ Wykaz LZS w oficjalnych rozgrywkach prowadzonych przez OZPN w Poznaniu zamieszczony został w tabeli 1 na końcu artykułu.

Żadna drużyna spod znaku LZS w powiecie nowotomyskim nie brała udziału w rozgrywkach OZPN nieprzerwanie (rocznie). Z bardzo krótkimi absencjami grały LKS „Korona” Bukowiec i KS „Pogoń” Lwówek. Przez długie lata, ale z przerwami, występowały LZS Wąsowo, LZS „Borusja” Boruja Kościelna, KS „Huragan” Michorzewo, KS „Rakieta” Głuponie, KS „Orzeł” Granowo oraz KS „Wicher” Strzyżewo. Poza tym do wyróżniających się zespołów należały: LZS „Błękitni” Słocin, LZS Posadowo, LZS „Błyskawica” Pakosław oraz LZS „Zenit” Wytomyśl⁴².

Rywalizacja ligowa bardzo często kończyła się dla wiejskich drużyn niepowodzeniem. Kłopoty finansowe, brak odpowiedniego zaplecza, trudności z transportem na coraz dalej zaplanowane mecze stały dla wielu zespołów niemożliwe do pokonania. Często przyczyną wycofywania drużyn było zdekomputowanie kadry zawodniczej. Młodzi piłkarze opuszczali swoje zespoły na czas odbywania służby wojskowej lub z powodu podjęcia nauki w miejscach oddalonych od rodzinnej miejscowości. W przypadku starszych zawodników przyczyną zakończenia kariery sportowej było założenie rodziny czy przystąpienie do pracy zawodowej. Nie zawsze ich miejsce zajmowali nowi, młodszy sportowcy.

Drużyna LZS „Orkan” Ptaszkowo po awansie do klasy okręgowej (Ptaszkowo, wiosna 1978).

Stoją od lewej: Józef Nolka (członek zarządu), Lubomir Hubak (prezes), Jacek Jurek, Tadeusz Nolka, Zdzisław Kurczewski, Jerzy Jezierski, Tadeusz Konieczny, Jerzy Kańduła, Henryk Wilczek, Andrzej Gracz, Marek Borowski, Czesław Łukarski (sekretarz klubu,

II trener), Zdzisław Jurga (kierownik drużyny). Na dole od lewej: Marian Szczeszek, Stefan Nowak, Krzysztof Kańduła, Andrzej Klóska, Ludwik Antkowiak, Tomasz Sobkowiak, Bronisław Wesołowski, Błażej Rorczał, Henryk Czapczyk (trener)

Zdjęcie pochodzi ze zbiorów Czesława Łukarskiego

Do największych sukcesów nowotomyskich drużyn piłkarskich spod znaku LZS należały awanse do czwartego poziomu rozgrywek, nazywanego w różnych okresach czwartą ligą, ligą okręgową lub klasą makroregionalną. Najwyżej notowanymi zespołami

⁴² Na podstawie Komunikatów: Poznański Okręgowy Związek Piłki Nożnej (POZPN) (1945–1950), Sekcja Polskiego Związku Piłki Nożnej – Okręg Poznański (1950–1951), Sekcja Piłki Nożnej WKKF w Poznaniu (1951–1957), POZPN (1957–1962), PZPN Okręg Poznański (1962–1968), POZPN (1968–1973) oraz Komunikaty SPN WFS w Poznaniu (1974–1976), OZPN WFS (1976–1981), POZPN (1981–2000), Wielkopolski Związek Piłki Nożnej (WZPN) (2000–2018).

w rozgrywkach poznańskiego OZPN były LKS „Budowlani” Nowy Tomyśl, a po przejściu sekcji piłki nożnej – LKS „Pogoń” Lwówek, a także LKS „Korona” Bukowiec, LZS „Orzeł” Granowo, LZS „Orkan” Niepruszewo oraz LZS „Orkan” Ptaszkowo⁴³, którego miejsce w klasie makroregionalnej, po fuzji, zajął KS „Dyskobolia” Grodzisk Wielkopolski, rozpoczynając tym wydarzeniem proces awansów zakończony udziałem w piłkarskiej ekstraklasie⁴⁴.

Drużyny z powiatu nowotomyskiego brały również udział w rozgrywkach Pucharu Polski. Sporadyczne sukcesy odnosiły tylko na szczeblu okręgowym. LKS „Pogoń” Lwówek był półfinalistą okręgowego Pucharu Polski w roku 1966 i finalistą w roku 2010. Do ćwierćfinału tych rozgrywek na szczeblu okręgu docierały LZS „Budowlani” Nowy Tomyśl (1986) i LKS „Korona” Bukowiec.

Sukcesy o randze wojewódzkiej odnosił LKS „Korona” Bukowiec, dwukrotnie zwyciężając w Pucharze „Expressu Poznańskiego” w rozgrywkach skierowanych do drużyn zrzeszonych w LZS województwa poznańskiego (1961 i 1962).

We współzawodnictwie kół LZS o Sportowy Znak Jakości „Omega” organizowanym przez Wojewódzkie Zrzeszenie LZS w Poznaniu wyróżnione zostały: LZS „Orzeł” Granowo (1983 i 1987), LZS „Grab” Grąblewo (1989), LZS Głuponie (1986), LZS Michorzewo (1982), LZS „Orkan” Ptaszkowo (1977), LZS Wąsowo (1975), a także LZS „Budowlani” Nowy Tomyśl (1988 i 1990). Wysokie lokaty zajmowały LZS „Postęp” Sielinko, LKS „Korona” Bukowiec i LZS Separowo, a w województwie zielonogórskim KS „Helios” Chrośnica (1980)⁴⁵.

W latach 70. i 80. XX w. na terenie powiatu nowotomyskiego piłka nożna stała się popularna również wśród kobiet. Powstało wówczas nawet kilka drużyn, których mecze z zainteresowaniem śledzili miejscowi kibice. Nie organizowano stałych rozgrywek kobiecych. Mecze miały charakter spotkań towarzyskich i odbywały się przy okazji turniejów męskich lub z okazji spartakiad. Zespoły żeńskie utworzono w LZS „Dojca” Cicha Góra, LZS „Grab” Grąblewo, LZS Separowo, LZS „Postęp” Sielinko, LZS „Błękitni” Słocin, a także LZS przy ZSR w Kotowie⁴⁶.

Niemal każda drużyna piłkarska miała swojego bohatera. Miejscowi idole reprezentowali swoje zespoły przez kilkanaście, a nawet kilkadziesiąt lat. Wychowankowie sekcji piłki nożnej z kół LZS na terenie powiatu nowotomyskiego występowali w najwyższych klasach rozgrywkowych w Polsce. W LZS „Zjednoczeni” Konin swoją karierę rozpoczął bramkarz Marcin Łęszczak⁴⁷, który następnie został zawodnikiem KS „Sokół” Pniewy i Górniczy Klub Sportowy Bełchatów. Piłkarz rozegrał cztery spotkania w ekstraklasie. Na zapleczu najwyższej ligi zaistnieli: wychowanek LKS „Korona” Bukowiec Eugeniusz Melerowicz („Lech” Poznań, „Olimpia” Poznań, „Warta” Poznań) oraz Henryk Wilczek z LZS „Orkan” Ptaszkowo („Olimpia” Poznań)⁴⁸. Z Borui Kościelnej, wsi leżącej pod Nowym Tomysłem, pochodzi Błażej Telichowski, kolejno gracz dziewięciu

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ A. Hojan, *op. cit.*, s. 229.

⁴⁵ M. Głuszek, J. Wesołowski, *op. cit.*, s. 117–118; na podstawie T. Siwiński, *Działalność Ludowych Zespołów Sportowych....* Por. R. Szubert, *Działalność Ludowych Zespołów Sportowych....*

⁴⁶ T. Siwiński, *Działalność Ludowych Zespołów Sportowych....*, s. 62.

⁴⁷ W. Frączek, M. Gudebski, J. Owsiański, *Encyklopedia ekstraklasy. Statystyczny bilans 80 sezonów*, Warszawa 2015, s. 1002.

⁴⁸ *Ibidem*, s. 63.

Drużyna piłki nożnej kobiet LZS „Postęp” Sielinko (Sielinko 1985). Stoją od lewej: Roman Pięta (trener), Gabriela Bielewicz, Lidia Kuffel, Mirosława Grzelachowska, (?) Zaborowska, Ewa Popieła. Na dole od lewej: Małgorzata Poprawa, Katarzyna Puszka, Renata Tulińska, NN, Jolanta Dutka, (?) Ludwiczak
Źródło: Kronika LZS „Postęp” Sielinko

klubów ekstraklasy aż 209 razy wystąpił na ligowych boiskach, strzelając 18 goli, zdobywając dwukrotnie Puchar Polski i Puchar Ligi. Raz pojawił się także w Superpucharze Polski. Piłkarz ten wprawdzie nigdy nie zagrał w barwach miejscowej LKS „Borusja” Boruja Kościelna, jednak objawiał swoje przywiązania do rodzinnej wsi, reprezentując ją wielokrotnie podczas lokalnych turniejów⁴⁹.

W XX w. trenerami wiejskich drużyn piłkarskich z powiatu nowotomyskiego byli początkowo najczęściej działacze, przewodniczący kół LZS lub wyróżniający się zawodnicy. Pod koniec lat 90. zdarzało się angażować także trenerów wysokiej klasy, uznanych nie tylko w powiecie, ale i w województwie. Byli wśród nich również absolwenci akademii wychowania fizycznego. Do najpopularniejszych szkoleniowców piłkarskich zatrudnionych w zespołach LZS w powiecie nowotomyskim należeli: Włodzimierz Bajer (zdobywca z kadrą okręgu poznańskiego wielu medali młodzieżowych rozgrywek piłkarskich, też z KKS „Lech” Poznań), Henryk Czapczyk (m.in. „Lech” Poznań w pierwszej lidze), Eugeniusz Marek, Lech Bartkowiak (instruktorzy piłki nożnej z wieloletnim stażem), Andrzej Wojtkowiak (trener asystent na trzecim szczeblu rozgrywek), Józef Kazmucha (m.in. drugoligowy KS „Warta” Poznań) oraz Jacek Nowak, Eugeniusz Melerowicz, Andrzej Stanisław Kańduła czy Jan Mielski.

WNIOSKI

Większość kół LZS z powiatu nowotomyskiego zaczynała swoją działalność od powołania sekcji piłki nożnej. Popularność tego sportu była zdecydowanie największa

⁴⁹ T. Siwiński, *Dzieje Ludowego Klubu Sportowego „Borusja”...*, s. 43.

wśród wszystkich uprawianych na tym terenie dyscyplin. Piłka nożna dała początek rozgrywkom powiatowym. Już w latach 50. XX w. odbywały się turnieje o Puchar RP Z LZS w Nowym Tomyślu, a w latach 60. rozpoczęły się rozgrywki klasy „W”. Organizowano również zawody z okazji ówczesnych świąt państwowych, a także różnego rodzaju turnieje, np. Turniej Wiosny o Puchar Rady i Zarządu Banku Spółdzielczego w Nowym Tomyślu. W latach 1946–2017 aż 44 drużyny brały udział w meczach prowadzonych przez okręgowe związki piłki nożnej.

Po II wojnie światowej na terenie powiatu nowotomyskiego koła LZS funkcjonowały prawie w każdej wsi, a wiodącą dyscypliną w ich działalności była piłka nożna. Rozwój tej dyscypliny sportu przebiegał podobnie jak w innych regionach. Początkowo drużyny działały nieformalnie, rozgrywając mecze towarzyskie. Z biegiem czasu zaczęły uczestniczyć w okolicznych turniejach, później zgłaszały się do klasy „W” prowadzonej przez RP Z LZS, by po nabraniu doświadczenia organizacyjnego przystąpić do rozgrywek związkowych w OZPN. Nie wszystkim zespołom udawało się utrzymać poziom ligowy i po kilku sezonach wycofywano je z rozgrywek. Najczęstszym powodem były kłopoty finansowe oraz organizacyjne.

Drużyny piłkarskie reprezentujące Z LZS z powiatu nowotomyskiego nie osiągały spektakularnych sukcesów. Szczytem ich możliwości był udział w meczach ligowych na czwartym poziomie rozgrywek. Ta sztuka udała się tylko 6 drużynom (LKS „Budowlani” Nowy Tomyśl, LKS „Pogoń” Lwówek, LKS „Korona” Bukowiec, LZS „Orzeł” Granowo, LZS „Orkan” Niepruszewo, LZS „Orkan” Ptaszkowo). Kilku piłkarzy spełniło jednak sportowe marzenia i zagrało w najwyższych klasach. Również na ziemi nowotomyskiej nie brakowało piłkarskich talentów na skalę ogólnopolską.

Tabela. 1. Wykaz LZS w oficjalnych rozgrywkach prowadzonych przez Okręgowy Związek Piłki Nożnej w Poznaniu

Lp.	Nazwa drużyny	Gmina pochodzenia LZS*	Najwyższy stopień rozgrywek LZS**
1	„Iskra” Chmielinko	L	C
2	„Dąb” Bolewice	M	A
3	„Borusja” Boruja Kościelna	NT	A
4	„Sparta” Brody	L	KO
5	„Korona” Bukowiec	NT	KO
6	„Sokół” Chrośnica	Z	B
7	„Skra” Dakowy Suche	B	A
8	LZS Dobieżyn	B	C
9	„Rakieta” Głuponie	K	KO
10	„Grab” Grąblewo	GW	C
11	„Orzeł” Granowo	G	KO
12	„Płomień” Granówko	G	B
13	„Sam” Jastrzębsko Stare	NT	A
14	„Orion” Kąkolewo	GW	B
15	„Orkan”/NKS Niepruszewo	B	IV
16	„Sparta” Kąkolewo	G	B
17	„Zjednoczeni” Konin	L	B
18	„Zjednoczeni” Kuślin	K	C

19	„Pogoń” Lwówek	L	IV
20	„Concordia” Łagwy	O	B
21	„Huragan” Łomnica	Z	KO
22	„Huragan” Michorzewo	K	A
23	„Błędko” Nądnia	Z	A
24	„Budowlani” Nowy Tomyśl	NT	IV
25	„Błyskawica” Pakosław	L	B
26	„Inter” Porażyn	O	C
27	LZS Posadowo	L	A
28	„Płomień” Przyprostynia	Z	IV
29	„Orkan” Ptaszkowo	GW	IV
30	LZS Separowo	G	B
31	„Ajax”/„Spójnia” Róża	NT	C
32	„Piorun”/„Jastrząb” Rudniki	O	C/B
33	„Błękitni” Sątopy	NT	C
34	„Postęp”/„Instalgaz” Sielinko	NT	KO
35	„Tęcza” Stefanowo	Z	C
36	„Wicher” Strzyżewo	Z	A
37	LZS Szewce	B	C
38	„Sokół” Śliwno	K	C
39	„Cosmos” Trzcianka	K	B
40	„Pogrom” Urbanowo	O	B
41	LZS Wąsowo	K	A
42	„Błękitni”/„Ogroł” Wojnowice	O	B/A
43	„Zenit” Wytomyśl	NT	A
44	„Grom” Zębowo	L	B
45	„Błękitni” Zgierzynka	L	C

* oznaczenia gmin: B – Buk, G – Granowo, GW – Grodzisk Wielkopolski, K – Kuślin, L – Lwówek, M – Miedzichowo, NT – Nowy Tomyśl, O – Opalenica, Z – Zbąszyń

** oznaczenia klas rozgrywkowych od najwyższej: IV – czwarta liga, KO – klasa okręgowa, A – klasa „A”, B – klasa „B”, C – klasa „C”

Źródło: opracowanie własne na podstawie Komunikatów: POZPN (1945–1950), Sekcja Polskiego Związku Piłki Nożnej – Okręg Poznański (1950–1951), Sekcja Piłki Nożnej WKKF w Poznaniu (1951–1957), POZPN (1957–1962), PZPN Okręg Poznański (1962–1968), POZPN (1968–1973) oraz Komunikaty SPN WFS w Poznaniu (1974–1976), OZPN WFS (1976–1981), POZPN (1981–2000), WZPN (2000–2018)

BIBLIOGRAFIA

Archiwum Państwowe w Poznaniu (AP Poznań), sygn. 1071/1015, Protokół nr IV/55IV Zwyczajnej Sesji Wojewódzkiej Rady Narodowej w Poznaniu z dnia 18.06.1955 r.

AP Poznań, sygn. 472/89, Kuratorium Okręgu Szkolnego Poznańskiego, Sprawozdanie z działalności urzędu za IV kwartał 1949 r., Poznań, 18 stycznia 1950 r.

60-lecie piłkarstwa wielkopolskiego (1969). Oprac. red. S. Garczarczyk Poznań: Wydawnictwo Artystyczno-Graficzne RSW Prasa.

Anders, P. (2014). *Przewodnik po powiecie nowotomyskim*. Nowy Tomyśl: Starostwo Powiatowe w Nowym Tomyślu.

- Drażdzewski, S. (1967). *Ludowe Zespoły Sportowe. Zarys dziejów 1946–1964*. Warszawa: SiT.
- Drażdzewski, S. (1972). *Upowszechnianie kultury fizycznej wśród młodzieży i dorosłych mieszkańców wsi w latach 1944–1972*. Warszawa: SiT.
- Drażdzewski, S. (1974). *Ludowe Zespoły Sportowe. Powstanie i działalność*. Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza.
- Duda, Z. (1994). *KS Zarys Dziejów Klubu Sportowego „Promień” w Opalenicy 1924–1993*. Opalenica: Abos.
- Frasz, M., Jańczak, J. (2008). Zarys historii Klubu Sportowego „Obra” Zbąszyń. *Szkice Zbąszyńskie*, styczeń.
- Frączek, W., Gudebski, M., Owsiański, J. (2015) *Encyklopedia ekstraklasy. Statystyczny bilans 80 sezonów*. Warszawa: Fundacja Dobrej Książki.
- Głuszek, M., Wesołowski, J. (2007). *Ludowe Zespoły Sportowe w Wielkopolsce 1946–2006*. Poznań: Agencja Wydawnicza Delta
- Grot, Z., Gaj, J. (1973). *Zarys dziejów kultury fizycznej w Wielkopolsce*. Warszawa–Poznań: PWN.
- Hojan, A. (1997). *Klub Sportowy „Dyskobolia” Grodzisk Wielkopolski*. Poznań: Agencja Reklamowa Prodruk.
- <http://www.powiatnowotomyski.pl/PL/772/Historia/> Pobrane 27.03.2019.
- Informacja kronikarska w zakresie działalności kultury fizycznej, sportu i turystyki w powiecie nowotomyskim /na XXX-lecie PRL/* (1974). Nowy Tomyśl [zbiory prywatne autorów].
- Komunikaty: Poznański Okręgowy Związek Piłki Nożnej (POZPN) (1945–1950), Sekcja Polskiego Związku Piłki Nożnej – Okręg Poznański (1950–1951), Sekcja Piłki Nożnej WKKF w Poznaniu (1951–1957), POZPN (1957–1962), PZPN Okręg Poznański (1962–1968), POZPN (1968–1973) oraz Komunikaty SPN WFS w Poznaniu (1974–1976), OZPN WFS (1976–1981), POZPN (1981–2000), Wielkopolski Związek Piłki Nożnej (WZPN) (2000–2018) [zbiory autorów].
- Kronika KS „Polonia”. Nowy Tomyśl [zbiory prywatne autorów].
- Kronika LKS „Korona” Bukowiec [zbiory prywatne autorów].
- Kronika LZS „Postęp” Sielinko [zbiory prywatne].
- Kubiak, Z., Lubawiński, M. (1986). *65 lat Poznańskiego Okręgowego Związku Piłki Nożnej 1921–1986*. Poznań: Centralny Ośrodek Informacji Turystycznej.
- Olczak, L. (1974). *Działalność klubów i kół sportowych powiatu nowotomyskiego w latach 1945–1956*. Praca magisterska. Poznań: AWF.
- Owsiański, J. (2006). *Rozgrywki piłkarskie w Wielkopolsce do roku 1919*. Mielec: Nada.
- Referat Czesława Duszyńskiego „Historia 60 letniej działalności LKS „Korona” w Bukowcu” z dnia 25.06.1983 roku*.
- Owsiański J. Siwiński, T. (2013) *Historia futbolu wielkopolskiego*, Poznań: Zibigrafia.
- Siwiński, T. (2014). *Dzieje Ludowego Klubu Sportowego „Borusja” Boruja Kościelna*. Nowy Tomyśl: Beyga.
- Siwiński, T. (2017). *Klub Sportowy Polonia Nowy Tomyśl. Zarys dziejów na jubileusz 95. rocznicy powstania klubu (1922–2017)*. Nowy Tomyśl: Beyga.
- Siwiński, T. (2018). „Korona” Bukowiec – klub sportowy z 95-letnią historią. *Przegląd Nowotomyski*, 4(48), 55.
- Siwiński, T. (2018). *Działalność Ludowych Zespołów Sportowych w granicach administracyjnych powiatu nowotomyskiego w latach 1946–2017*. Nowy Tomyśl: Starostwo Powiatowe w Nowym Tomyślu, Beyga.
- Siwiński, T. (2018). *Powiat nowotomyski na olimpijskim szlaku w latach 1912–2016*. Starostwo Powiatowe w Nowym Tomyślu, Beyga.
- Stadjon. Jednodniówka na otwarcie Wielkopolskiego Stadjonu w Grodzisku* (1926). Grodzisk Wlkp.: Starostwo Powiatowe w Grodzisku Wielkopolskim, b.n.s.
- Szubert, R. (2010). *Kultura fizyczna w przemianach wsi polskiej w latach 1944–1956*. Wrocław: AWF.

- Szubert, R. (2016). *Działalność Ludowych Zespołów Sportowych w Wielkopolsce w latach 1946–2016*. Poznań: Nauka i Innowacje.
- Tuliński, S. (2011). *Synowie Grodziska Wielkopolskiego, Granowa, Kamieńca, Rakoniewic, Wielichowa w dołach śmierci Katynia, Charkowa, Miednoje*. Poznań: Prodruk.
- Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach*. Dz.U. 1989 nr 20 poz. 104.
- Woltmann B. (red.) (2001). *Piłka nożna w Wielkopolsce 1921–2001*. Poznań: Poznańska Drukarnia Naukowa.
- Wryk, R. (2016). *Sport i wojna. Losy polskich olimpijczyków w latach drugiej wojny światowej*. Poznań: Nauka i Innowacje.

ABSTRACT

Football in Ludowe Zespoły Sportowe within the administrative borders of the Nowy Tomyśl district in years 1946–2018

Background. The article aim is to present the development and the greatest achievements of sports football clubs operating within the administrative borders of the Nowy Tomyśl district in 1946–2018. **Material and methods.** The basic research method was the analysis of historical sources. In addition, the inductive, deductive, statistical, and comparative methods were used. **Results.** After the Second World War, in the area of the Nowy Tomyśl district, Ludowe Zespoły Sportowe circles operated in almost every village, and the leading discipline in their activity was football. Football developed similarly as in other such regions. Initially, the teams acted informally, playing friendly matches. Over time, they began to take part in tournaments organized in the area, later they applied to the 'W' class conducted by the District Board of the Ludowe Zespoły Sportowe Union, and, after gathering organizational experience, they entered District Football Association matches. Some teams did not manage to maintain the league level and after several seasons they were withdrawn from the competition. The most common reasons were financial and organizational problems. **Conclusions.** Football teams representing the Ludowe Zespoły Sportowe Union from the Nowy Tomyśl district failed to achieve spectacular successes. The peak of their abilities was to participate in fourth level league games. However, some players managed to fulfil their sports dreams and play in the highest league games. This proves that there were football talents on a national scale in the land of Nowy Tomyśl.

Key words: football, village, Ludowe Zespoły Sportowe